

Govor Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu Paddyja Ashdowna održan na konferenciji pod nazivom Tranzicija u središnjoj i istočnoj Europi: izazovi 21. stoljeća” koju je organizirao Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu,

Dame i gospodo, cijenjeni uzvanici,

Bez sumnje ste me već čuli kako govorim o izazovima s kojima se suočavamo u Bosni i Hercegovini i o stvarima koje moramo pokušati uraditi zajedničkim naporima.

Neki od vas su me već čuli kako govorim o svojim prioritetima: Prvo pravda. Onda posao. Kroz reformu.

Danas želim kazati nešto o drugom dijelu ovog slogana, odnosno o pitanju koje najviše utječe na svakodnevni život svih građana ove zemlje: našoj ekonomiji.

U tijeku predsjedničke utrke Billa Clintona početkom devedesetih, vođa Clintonove predizborne kampanje je postavio veliki slogan na zidu središnjeg ureda za kampanju Demokratske stranke, kako bi osigurao da aktivisti stranke u sveopćem kaosu kampanje budu bespoštedno koncentrirani na osnovnu poruku.

Slogan je bio kratak i jasan: EKONOMIJA, GLUPANE, EKONOMIJA!
("IT'S THE ECONOMY, STUPID!")

Bez sumnje, nijedan novi ministar ne bi pogriješio kada bi takvu poruku stavio na zid svog ureda kako ne bi izgubio iz vida ono što je najbitnije, s tim da izostavi pogrđni izraz iz slogana.

Izazov za Bosnu i Hercegovinu

Pošto ova zemlja mora preći veoma težak i trnovit put do ekonomskog uspjeha, neki od kamenova spoticanja su i više nego vidljivi:

Na primjer, mnogi od naših najboljih i najpametnijih mladih ljudi privučeni su mogućnostima za uspjeh u inozemstvu.

Neobuzdani kriminal i korupcija, koji crpe našu ekonomsku snagu i osiromašuju naš sektor pružanja javnih usluga i one koji ovise o njima.

Zabrinjavajuća pojava sve manjeg priljeva pomoći s jedne strane, i rastućeg duga s druge.

Neizvjesna globalna ekonomska perspektiva, što znači da će se zemlje poput ove morati još više potruditi kako bi privukle strana ulaganja.

Visoki predstavnik nema zadaću da bez razloga baca ljude u depresiju.

Međutim, moja zadaća jeste kazati kakva je realna situacija, a ne kakva bi mi željeli da bude.

U kakvom je stanju naša ekonomija?

I sasvim mali osvrt na osnovne ekonomske indikatore potvrđuje ono što već znaju svi oni koji žive u BiH.

Razina neuposlenosti je vrlo visoka – negdje između 17 i 40 posto, ovisno o tome hoćete li u tu brojku uključiti i ono što

eufemistički nazivamo "sivom ekonomijom".

Gotovo polovina stanovništva živi na pragu siromaštva: svaki peti građanin BiH, odnosno svaki četvrti u Republici Srpskoj, živi od manje od 5 KM dnevno.

Naš društveni proizvod je upola manji od prijeratnog.

Izravna strana ulaganja su niža nego u bilo kojoj drugoj zemlji središnje i istočne Europe, osim Albanije. Mnoga od naših poduzeća opterećena su neutjerivim dugovima i obvezama, što ih onemogućava u širenju poslovanja i otvaranju novih radnih mjesta.

Čak i ako uzmemo u obzir "neformalne" ekonomske aktivnosti, kao što su nepotpuno prijavljivanje osobnih dohodaka kako bi se izbjeglo plaćanje socijalnog osiguranja, nepotpuno prikazivanje rezultata u godišnjim izvješćima poduzeća kako bi se izbjeglo plaćanje poreza na promet i dobit, te neregistrirane doznake iz inozemstva u iznosu od više stotina milijuna KM, ekonomska situacija u BiH ipak ostaje, i oprostite mi na malo engleske suzdržanosti, depresivno beživotna.

Postoji mnogo razloga za takvu situaciju, međutim svi se svode na jednu stvar: niti u jednoj oblasti nismo izvršili ni dovoljnu niti dovoljno brzu reformu.

Pitajte za mišljenje bilo kojeg poslovnog čovjeka koji se pokušava probiti, napraviti profit i uposliti ljude ove zemlje. Od Čitluka do Banja Luke čuo sam iste priče i iste probleme:

Fragmentacija, loša uprava, regulativa, oporezivanje, inspekcija, korupcija. Čuo sam kakofoniju pritužbi, a za preveliki broj tih pritužbi ima osnova.

Umjesto da što više olakšaju poduzećima da se osnuju, prošire i uposle što više ljudi, zakoni, porezi i tijela vlasti ove zemlje djeluju u sasvim suprotnom pravcu.

Takvo nešto je, iskreno govoreći, suludo.

I to zbog toga što ova zemlja posjeduje velika bogatstva. Bogata je talentima i potencijalom, i to regiju koja je spremna za rast i koja se graniči sa najvećim svjetskim tržištem.

Umjesto što guše takve talente glomaznom birokracijom, vaše vlasti trebaju raditi dan i noć na njihovom oslobađanju.

Zbog toga poručujem svakom novom ministru: nadam se da ćete sebi postavljati sljedeće pitanje svaki put kada budete ispijali jutarnju kavu:

Što mogu učiniti danas kako bi od ove zemlje načinio bolje mjesto za biznis, u kojem će strani ulagači biti dobrodošli?

Postavite si to pitanje, jer je to ono što ministri u najuspješnijim vladama u najuspješnijim ekonomijama pitaju sami sebe svaki dan, i to je ono na čemu svakodnevno rade.

A koji je odgovor na to pitanje?

Izazov za vlasti

Prvo se mora razjasniti što vlasti mogu i što ne mogu uraditi.

U tržišnim ekonomijama, vlasti ne mogu otvoriti radna mjesta dekretima. Ne postoji čarobni štapić koji se zove "zaposlenost", sa kojim ja ili bilo koje tijelo vlasti u zemlji možemo mahnuti kako bi se otvorila radna mjesta i povećale plaće.

Međutim, vlasti mogu dovesti do velikih promjena, i dobrih i loših.

Dobre vlasti mogu pružiti pravni okvir kojim se olakšava pokretanje biznisa.

Dobre vlasti biznisu daju što jednostavniju i što lakšu poresku strukturu.

Dobre vlasti troše sredstva mudro, kako bi porezi na biznis koji idu na plaćanje osnovnih javnih usluga bili minimalni.

Dobre vlasti naporno rade na uklanjanju prepreka kako bi poslovni sektor djelovao što slobodnije i na domaćem i na stranom tržištu.

I u svemu tome, dobre vlasti stvaraju uvjete u kojim se spontano otvaraju radna mjesta.

Loše vlasti rade suprotno.

Loše vlasti traće sredstva, nameću poreze bez ikakve mjere, donose zakone bez ikakvog promišljanja, a poduzeća suočavaju sa birokratskom džunglom.

Loše vlasti koje provode lošu politiku ne samo da ne uspijevaju otvoriti nova radna mjesta, nego stvaraju sustave koji uništavaju radna mjesta i sredstva za život.

I kako je i preveliki broj naših građana otkrio na svoju štetu, nikakav trud i rad, ma koliki da je, neće pomoći ljudima da stanu na svoje noge sve dok se ne promjeni sustav koji ih drži na koljenima.

Određeni napredak na ovom planu jeste postignut.

Uvođenje jedinstvene monete, ukidanje sustav za platni promet i neometan rad Centralne banke pomogli su u stvaranju stabilnog makro-ekonomskog okvira u kojem je inflacija niska.

Obnovljeni Unisovi oblakoderi preko puta, u kojima je HVB otvorila svoj središnji ured za BiH, svjedoče o postignutom napretku.

Međutim, i dalje postoje ozbiljni strukturalni problemi.

Stopa izvoza je niska, stopa uvoza je visoka, a u proizvodnji nema pomaka.

Ne proizvodimo dovoljno, ne stvaramo dovoljno, ne prodajemo

dovoljno.

Dug nam je veći od profita, pasiva nam je veća od aktive, potrošnja nam je veća od proizvodnje.

I povrh svega toga, na proljeće nam predstoji ozbiljna kriza s domaćim dugom, koja može ozbiljno ugroziti naše kapacitete za održavanje sektora pružanja usluga i isplatu osobnih dohodaka.

Postoji način da se izvučemo iz ovog blata, i to jedan jedini: da se ubrza proces reformi.

To znači da moramo urediti naš sustav uprave, kako bi ga načinili manjim, jeftinijim i učinkovitijim. Želio bih poručiti sljedeće novim vlastima. Kvalitete svakog ministra su važne. Međutim najvažnije su kvalitete ministara financija, koji vrše nadzor nad trošenjem javnih sredstava i koji štite međunarodnu reputaciju zemlje. Pozorno ćemo promatrati situaciju u ovom pogledu.

To znači da treba izvršiti reformu javne uprave, učiniti je transparentnom, sa više sluha i financijski racionalnom.

To znači da treba urediti naš sustav prikupljanja prihoda, uvesti suvremen sustav PDV-a organiziranog na državnoj razini i reformirati trule carinske uprave sklone korupciji.

Kada sam prošlog tjedna izložio ove korake, rekao sam da će oni biti test za reformska opredjeljenja novih vlasti. Do sada je svako, sa različitim stupnjem entuzijazma, izrazio spremnost uključiti se u ovaj proces.

Ja ću suditi o ljudima ne na temelju riječi nego djela. I ja ću se na ova pitanja vraćati ponovo, i ponovo, i ponovo sve dok se ne rješenja ne usuglase i reforme provedu.

Kao što sam rekao ranije, u situaciji kada se toliko ljudi bori da krene naprijed, ne možemo sebi priuštiti sustave koji su se urotili da ih vuku nazad.

To je izazov za političare u ovoj zemlji: stvoriti sustave koji će privući ulaganja, voditi računa o javnim sredstvima, pružati potporu poslovanju i stimulirati poduzetništvo.

To je ono za šta su vlasti zadužene: da stvore uvjete ne samo za opstanak nego za uspjeh.

Izazov za građane

Međutim, i građani ove zemlje imaju obvezu. Nema smisla stvarati uvjete za uspjeh ako naši građani ne poduzmu potrebne rizike da ga ostvare.

Mi možemo izmijeniti naše zakone, reformirati naš sustav i osigurati lagan, suvremen regulatorni okvir, ali nećemo postići ništa ako građani Bosne i Hercegovine ne budu aktivno radili na ispunjenju svojih snova i borili se za njihovo ostvarenje.

Prema tome, ono što trebamo uraditi u ovoj zemlji ne svodi se samo na uvođenje velikih promjena u administrativnoj kulturi, nego i tektonske pokrete u samom mentalitetu.

Na kraju krajeva, ekonomija je toliko dinamična koliko su dinamični ljudi koji rade u njoj. Ako budemo u stanju stvoriti duh poduzetništva u ovoj zemlji – istinsku volju za preduzimanje rizika, volju za inovacijom i ekperimentom – i ako to kombiniramo s poreznim i administrativnim okvirom u kome će biti nagrađeni smioni i oni koji vrijedno rade, onda za ekonomski rast za kojim svi žudimo neće trebati dugo vremena.

Potencijal svakako postoji. Uzmimo za primjer tvornicu konfekcije “AlmaRas” u blizini Olova:

Ova je tvornica otvorena 1998. godine u podrumu obiteljske kuće. Almasa i Džemal Memagić došli su do zaključka da za njih nema stvarne budućnosti na maloj plaći koju su primali od prijeratnog tekstilnog giganta “OLI”. Tako su osnovali svoju

sopstvenu tvrtku – riskirali su – i polako ali sigurno proširili su poslovanje i povećali dobit.

Danas gosp. i gđa Memagić upošljavaju 110 radnika.

Pogledajte isto tako obiteljsku firmu “Orto-Optic” u Laktašima blizu Banjaluke:

Ova mala privatna tvrtka, koja je počela kao optičarska radnja prije nego je krenula u proizvodnju stakala za naočale po pristupačnim cijenama, postigla je munjevitu prodaju od nekih 35.000 KM prije četiri godine do preko pola milijuna KM prošle godine.

Ako ovo može da se desi u BiH danas, ako ovo može da se desi unatoč BiH danas, samo zamislite šta bi se moglo postići kada raskrčimo gomilu apsurdnih pravila zbog kojih je ova zemlja jedno od mjesta na svijetu gdje je najteže voditi legitiman biznis.

Moja poruka građanima ove zemlje je jednostavna:

Ne dozvolite političarima da ometaju reformu. Ali nemojte ih ni čekati.

Ako imate ambicija, ostvarujte ih.

Ako ste primjetili prazninu na tržištu, ispunite je.

Ako ste ikada sanjali da počnete samostalan posao, da ste sam svoj gazda, onda poduzmite nešto i ostvarite to.

I nemojte misliti da morate uraditi sve sami.

U Bosni i Hercegovini se na lokalnoj razini već počinju provoditi strategije ekonomskog razvoja.

Tvrtke se udružuju na lokalnoj razini i dijele kapacitete i troškove.

Uspostavljene su tehnološke baze i industrijske zone.

Postavljene su i strukture za potporu malim i srednjim poduzećima.

Pokrenuti su programi za zapošljavanje i programi za stručno usavršavanje.

Organiziran je sustav registracije firmi na jednom mjestu.

I sve ovo su uradili obični ljudi koji su svoju sudbinu uzeli u svoje ruke i koji stvaraju budućnost za svoje zajednice.

U više od 70 općina, biznismeni surađuju s načelnicima općina kako bi ostvarili svoje planove. Oni nisu čekali da to za njih urade političari na visokim položajima niti međunarodna zajednica.

Uzmimo, na primjer, slučaj središnjeg mjesta za potporu biznisu u Brčkom. Ovaj centar je već registrirao 160 novih firmi, pružio cijelu lepezu drugih usluga lokalnim biznismenima i u tom procesu je uspio privući izravna strana ulaganja u ovo područje.

Lokalna akcija je dovela do izravnih rezultata.

Izvucimo pouke iz ovih inicijativa, izvucimo pouke iz pomaka koji su načinjeni na terenu, u 50% općina u ovoj zemlji.

Zašto se, na primjer, ne bi ubrzala uspostava jedinstvenog sustav registracije poduzeća u cijeloj Bosni i Hercegovini? I zašto takav sustav ne bi bio funkcionalan već za nekoliko sljedećih mjeseci? On ne bi bio savršen, naravno da ne bi, ali se može uspostaviti i mora se uspostaviti.

Istina je da je jedina prepreka koja stoji između naših planova i njihove provedbe politička volja koja će ih provesti.

Zaključci

Kao što sam rekao na početku, pred nama je dug i težak put.

Ja vam ne mogu reći kad će se situacija poboljšati.

Ne mogu vam sakriti činjenicu da će biti rizika.

Ne mogu reći da neće biti trenutaka za donošenje teških odluka, i bolnih kratkoročnih posljedica.

Ali mogu vam reći ovo sa apsolutnom sigurnošću.

Ako nastavimo raditi što radimo, i dalje ćemo dobijati ono što imamo.

Prema tome, ako želimo da se situacija promijeni, mi je sami moramo promijeniti.

Što dulje budemo odlagali, to će biti teže.

Onima kojima ova zadaća izgleda zastrašujuća, rekao bih ovo.

Pogledajte ostatak kontinenta.

Pogledajte one koji su prije vas krenuli na ovaj put i prešli ga, i pogledajte gdje su sada.

Uzmite Češku Republiku, gdje potrošnja na zdravstvo sada iznosi skoro 1000 \$ po osobi, ili Poljsku, gdje se ova potrošnja udvostručila u posljednjih nekoliko godina.

Uzmite smrtnost novorođenčadi, koja se u obje ove zemlje više nego prepolovila.

Uzmite godišnju potrošnju na obrazovanje u ovim zemljama, koja sada iznosi preko 3.000 \$ po učeniku – ista razina kao u Irskoj, koja je jedna od ekonomski najuspješnijih zemalja EU.

Pogledajte te zemlje i ohrabrite se.

Jer one pokazuju da se reforma isplati.

One su transformirale sebe, a isto tako i izgleda za budućnost njihovih građana, putem reforme.

Znam da to isto može učiniti i ova zemlja, ako – a iza ovog “ako” se mora staviti veliki upitnik – smo spremni krenuti s ovim procesom.